INKOMENSCALCULATIE NAAR VERVANGINGSWAARDE EN DE INSTANDHOUDING VAN DE ECONOMISCHE KRINGLOOP IN HET MAATSCHAPPELIJK VERKEER

door Prof. Dr. A. Mey

I. De theorie van de alternatieven; opbrengst- en vervangingswaarde, niet slechts bedrijfseconomisch, maar ook sociaal-economisch van betekenis.

a) *Het beeld van de kringloop in het maatschappelijk verkeer*

Het maatschappelijk verkeer is gekenmerkt door een stroom van concrete goederen en diensten, gericht op de instandhouding van het menselijk samenleven en op de bevrediging van daartoe vereiste behoeften. Dat is zo geweest van de oudste tijden af, zo is het thans nog in alle gebieden, ongeacht de structuur der samenleving en de graad van technisch-economische ontwikkeling. De goederen zijn niet alleen van materiële aard; de diensten zijn niet beperkt tot dezulken, die in marktverkeer ter beschikking van de gebruikers komen. Zonder dat het samenleven een ordening krijgt bepaald door met gezag en macht beklede organen, welke, door een collectiviteit van diensten, beschikbaarheidsnuttigheden tot afweer van gevaren en handhaving van veiligheid, een *sociale infrastructuur* scheppen, kan een samenleving niet bestaan. Die samenstelling van de collectiviteit van beschikbaarheidsnuttigheden varieert naar tijd, naar omstandingheden en naar politieke inzichten.

Het scheppen van die collectiviteit van beschikbaarheidsnuttigheden moet onder het begrip produktie gebracht worden. De concentratie van die produktie in locale, regionale, nationale of zelfs supranationale gebieden, is een probleem op zich zelf.

Men houde nu in het oog, dat het uiteindelijk doel van alle produktie is het instandhouden van het menselijk geslacht op aarde en het brengen daarvan op een steeds hoger niveau van moreel, cultureel en economisch leven. De welvaartsverhoging is medium tot cultuurverhoging. Het toenemend beheersen van de natuurkrachten en dienstbaar maken aan der mensen belangen is middel tot verhoging van cultuur. Alle produktie (hetzij door de evengenoemde gemeenschapsorganen; hetzij door de gemeenschapsbedrijven, welke goederen en diensten die het algemeen belang dienen tegen betaling van de vereiste kosten ter beschikking stellen; hetzij door de ondernemingen, welke een inkomen trachten te verwerven als uitkomst van het gespecialiseerd produceren van goederen en diensten ter voorziening in de verschillende behoeften der gemeenschapsleden) is gericht op *instandhouding* van het *menselijk geslacht* en van zijn *produktieve vermogen* in alle *horizontaal* en *verticaal verbijzonderde capaciteit van voortbrenging*. De familiehuishouding heeft dus - economisch gezien - tot taak de reproduktie van menselijke arbeidskracht, welke op haar beurt weer dienen zal tot goederen- en dienstenproduktie, die, in het volgend verloop van het circuit van produktie en verbruik, de behoeftenbevrediging en de instandhouding van menselijk produktievermogen zullen dienen.

De handhaving van bereikte welvaart en bereikte cultuur is noodzaak - zelf uitgangspunt - van het streven naar verhoging daarvan. Reeds in de primitiefste verhoudingen van het Solutreen, waarin de werktuigen bestaan uit geslepen vuurstenen, heeft de noodzakelijkheid bestaan om de voorraad instrumenten van de stam op peil te houden. Vanuit die voorraad hebben de primitieve (op produktie van duurzame produktiemiddelen gespecialiseer-

de) instumentmakers er door verhoogde arbeidsintensiteit naar gestreefd om door vergroting en verbetering van de collectiviteit van kapitaalgoederen de welvaart van hun mensengemeenschappen te verhogen. Zo is het millioenen jaren gebleven; eis van de instandhouding van het welvaartsniveau is het *instandhouden* van de *collectiviteit* van *goederen van hogere orde*, welke dienen om andere goederen, geschikt voor behoeftenbevrediging, voort te brengen. Elke bedrijfshuishouding (ongeacht het doel van haar produktie) draagt hiertoe bij indien zij de instandhouding verzorgt van de collectiviteit van duurzame produktiemiddelen, welke zij tot haar produktieve taak behoeft. Die instandhouding is voorwaarde voor de instandhouding van het concreet kapitaal (als collectiviteit van kapitaalgoederen), dat de rijkdom van een nationale gemeenschap uitmaakt.

Verhoging van welvaart vereist het z.g. „inslaan van langere of verdere produktieomwegen"; uitbreiding of verbetering van de nuttig aanwendbare kapitaalgoederenmassa binnen de volksgemeenschap in het bezit van de individuele bedrijfshuishoudingen. Daarbij dient echter in het oog gehouden te worden, dat het karakter van een goed van hogere orde een organische binding van de waarde van de produktiemiddelen aan de waarde van de daarmee voortgebrachte goederen impliceert; m.a.w. dat de waarde ervan naar boven beperkt wordt door de waarde van goederen, die nader tot de finale gebruiksgeschiktheid zijn. Specialisering van een grotere hoeveelheid produktievermogen van materiële en immateriële aard, dan waarvan uiteindelijk mogelijkheid van afzet tot de offers dekkende opbrengst bestaat, betekent èn voor de betrokken bedrijfshuishoudingen èn voor de samenleving, waarin dit optreedt, een verlies. Afstelbesparen en investeren kunnen improduktief zijn, wanneer zij een overtolligheid in produktiecapaciteit doen ontstaan.

De stroom van goederen en diensten in het maatschappelijk verkeer binnen de natie ontstaan wordt aangevuld doordat, in ruil voor het deel van de voortgebrachte goederen, dat naar andere volksgemeenschappen wordt verkocht, andere goederen worden verworven. Dit verandert het beeld slechts dat daaruit vorderingen op en schulden aan het buitenland ontstaan, welke (als kapitaalrechten en -schulden) het beeld der nationale vermogenspositie meer gecompliceerd maken. Eenvoudigheidshalve laat ik een en ander buiten beschouwing; voor mijn betoog is dit van geen belang.

In de *nationale samenleving* is het *nationaal inkomen* of het *maatschappelijk produkt* over een periode het *totaal* van de in die *periode voortgebrachte goederen en diensten*. De *produktiemiddelen, vereist* om die stroom van goederen en diensten in stand te houden op het bereikte niveau en de bestaande stroombreedte, *vormen* het *maatschappelijk kapitaal* der *natie*. De individuele goederen daarin opererende worden steeds door andere exemplaren, tot hetzelfde doel dienende, dezelfde capaciteit bezittende, vervangen. Zij moeten aldus vervangen worden willen het nationaal inkomen in stand gehouden worden, de welvaart intact blijven en het uitgangspunt aanwezig zijn om een hoger welvaartspeil te kunnen bereiken. Dit geldt voor alle huishoudingen in die gemeenschap: gemeenschapsdiensten der gezagshandhaving, gemeenschapsbedrijven, ondernemingen, familiehuishoudingen. Zij allen moeten daaraan meewerken. Een teruggaan in bezit van concrete produktiemiddelen, een tot vertering brengen van bereikte welvaart mag niet als een „reculer, pour mieux sauter", gezien worden.

Het geschetste beeld brengt de accountant op het hem vertrouwde verband van *balans* en *resultatenrekening*. Hij is, sedert de accountantsopleiding onder Limperg's invloed de goederenbeweging - technisch-kwantita-

tief - tot ruggegraat der controle maakte, op de concrete elementen van de produktie, ingespeeld.

De macro-economische calculatie van het nationaal inkomen (nationaal budget, nationale boekhouding) benut dezelfde groepsindeling van de nationale produktieverdeling. Wijlen Koopmans heeft in zijn oratie [1]) aan de Amsterdamse Universiteit aandacht gegeven aan het feit, dat het budget en de boekhouding der natie aggregaten zijn van de budgetten en boekhoudingen der individuele huishoudingen. Dit ligt in de aard der zaak, het laat ons echter duidelijk zien, dat er dan ook eenheid van conceptie in de calculatiemethoden in al die huishoudingen moet zijn, men kan anders evenmin tot een goed aggregaat komen als bij calculatie in de individuele bedrijfshuishouding, waarin men de in de kringloop van het bedrijf circulerende kwantiteiten tracht op één noemer te brengen (tot waarde te herleiden) met een veelheid van waarden evenlang na-ijlende als de verschillende aanschaffingsdata der activa in het verleden liggen. De boekhouding van de bedrijfshuishouding is, zoals Bertrand Fain [2]) het uitdrukte, bij calculatie naar waarden van uiteenlopende tijdstippen, te vergelijken met de inventaris van een dierentuin, waarin olifanten, gazellen, schildpadden en insecten zonder meer bijeen geteld worden. Men kan op die wijze ook een aggregaat van de inventarissen van alle dierentuinen maken. De fout wordt dan evenredig omvangrijker, maar blijft in principe dezelfde.

b. *De storingsgevaren inhaerent aan de maatschappelijke kringloop*

De moderne techniek met massa's mechanische produktiemiddelen met langdurig beschikbare capaciteit grijpt vooruit op een veronderstelde ontwikkeling van behoeften, zij creëert zelfs nieuwe behoeften en forceert de ontwikkeling der behoeften met reclame en met het mobiliseren van toekomstige koopkracht in de huidige markt. Marktanalyse wordt het hulpmiddel om de barrière van onoverzichtelijkheid der toekomstige behoeften te doorbreken. Zij is echter niet meer dan benadering voor budgetering, een geperfectioneerde schatting, welker feilen men door flexibiliteit der begroting tempert, maar niet geheel voorkomt. Een gevaar voor overexpansie der voor de toekomst vereiste produktiecapaciteit is dus - in het technisch-kwantitatieve vlak - aanwezig, vooral omdat, bij het nemen van het besluit van de één om - gezien de toenemende vraag - uit te breiden, de gemaakte plannen van de concurrent niet bekend zijn. Een geruime tijd verloopt tussen uitbreidingsplan en beschikbaarheid der uitgebreide capaciteit, weshalve wanneer alle uitbreidingen voor produktie gereed staan, de kans op onbenutbare overcapaciteit steeds aanwezig is. Men herinnere zich de theorie van Albert Aftalion. Moge die niet modern zijn; karakteristieke analysen als deze zijn van blijvende betekenis.

Het gevaar van overexpansie wordt versterkt doordien niet steeds de gelden, ter beschikking gekomen door het incalculeren in de kosten van de waarde der verbruikte werkeenheden (c.q. de verliezen op onbruikbaar-beschikbare werkeenheden), in eenzelfde tijdsgewricht ter vervanging behoeven te dienen en dus - bij vermeende gunstige perspectieven - tot expansie kunnen worden aangewend. De expansie kan dan gelijkmatig geschieden zonder dat het vermogen uitgebreid wordt; voor de latere vervanging van de originaire capaciteit kan dan nieuw vermogen worden aangetrokken. Men

[1]) Prof. Mr. J. G. Koopmans: De budgetvergelijking als verbindingsschakel tussen micro- en macro-economie, Haarlem 1953. Vgl. ook mijn beoordeling in M.A.B. 1955.

[2]) Naar aanleiding van mijn voordracht op het Nationaal Congres der Franse accountants. Lyon 1951. Vgl. het betr. verslag.

herinnere zich hoe Nico Polak dit verschijnsel gebruikt; merke echter tevens op dat dit expansief benutten van de via afschrijving voor vervanging vrijgekomen gelden hetzelfde effect heeft als financiering der gelijkmatige expansie met geldschepping uit bankkrediet; vooruitlopende op een nieuwe emissie.

De produktiemiddelenproduktie, die reeds naar haar technische gesteldheid en aard vanouds een eigen leven had, is (door hare ontwikkeling, mechanisatie en automatisering), een stuwende kracht naar expansie van het produktie-apparaat geworden, die juist, door de produktieverdeling over verschillende branches en in het bijzonder door haar verzelfstandiging (functionele plaats naast de produktie van finaal-verbruiksgoederen en grondstoffen), de gebruiksduur van machines, werktuigen, etc. niet alleen verkort, maar ook een gevaar tot overexpansie van capaciteitsbeschikbaarheid in zich heeft. En waar aan deze produktiemiddelen waarde wordt toegekend en de bovengrens van die waarde ontleend wordt aan nuttigheid (waarde) van de goederen tot welker produktie zij dienen, is het vanzelfsprekend, dat bij overmatig aanwezige produktiecapaciteit de waarde der daarin opgesloten werkeenheden beneden de reproduktiekosten (vervangingswaarde) dalen kan Men kan dit ook zo stellen dat naast een beperkte hoeveelheid werkeenheden (van welke men de vervangingswaarde mag aannemen als zijnde de kwantitatieve voorstelling van de betekenis, welke zij hebben voor het welvaartsstreven van de producent), een ander kwantum aanwezig is, waarvan de waarde op nul gesteld moet worden. De aanwezigheid dier nulwaardigheid, leidt weer tot een langdurig voortbestaan van extra-marginale bedrijven, welke naar de theorie zouden moeten verdwijnen, echter vaak een langdurig bestaan rekken. [3]) Produktie van goederen, waaraan geen behoefte bestaat of welke de markt bederven, kan hiervan het gevolg zijn. Kortom de overtollige beschikbare capaciteit wordt een oorzaak van storing in de kringloop in het vlak van het technisch-kwantitatieve, welke in de sfeer van waarde, prijs en inkomensbesteding doorwerkt. De verbijzondering in de produktiemiddelenproduktie en de concentratie van de vraag bij haar vanuit alle bedrijfstakken, die uitbreiding behoeven, maakte die verbijzonderde branche buitengewoon conjunctuurreagiebel. Brancheconjuncturen worden bij de bedrijfstakken der produktiemiddelenproduktie veralgemeend.

Bekend is ook, hoe reeds in de theorie van Tougan-Baranowsky werd opgemerkt, dat door het verzelfstandigd geldverkeer algemene storingen in de regelmaat van de maatschappelijke kringloop ontstaan konden uit de storingen, welke technische ontwikkeling en verandering in gebruiksgewoonten in de branches veroorzaakten. De vervangende verwerving - aldus stelt hij - behoeft niet, zal veelal niet, onmiddellijk op de verkoop volgen, maar uitgesteld worden of wel een deel van de opbrengst zal op andere wijze worden besteed. „Le capital, qui s'accumule se transforme non seulement en salaires, mais encore en moyens de production qui ne sont un object de consommation pour aucune classe sociale". De zelfstandige betekenis van het geldwezen is door de ontwikkeling van het bankwezen sterk toegenomen. De autofinanciering der expansie van de industrie, die grote winsten gemaakt heeft, tendeert tot versterking van de kans op overinvestering.

Aan Witteveen - inleiding accountantsdag 1955 - moge worden toegegeven, dat er verschillende conjunctuurvervlakkende invloeden in het huidig tijdsgewricht bestaan en dat, daar wij ons - naar zijn oordeel - in een

[3]) Men vergelijke Limperg's oratie 1924.

lange golf van opgaande conjunctuur bevinden, wij voor een depressie als die van de dertiger jaren niet behoeven te vrezen. Zulks neemt echter niet weg, dat - naast haar vele voordelen - de structuur van onze huidige voortbrenging deze nadelen heeft. Erkend wordt dat - zoals de conjunctuur-publikatie van de Telderstichting [4]) uitspreekt - „de conjunctuurbeweging bestaat in een schommeling in de totale vraag naar goederen en diensten" en dat „in de beïnvloeding van de totale vraag" derhalve het „strategische punt ligt bij de economische en monetaire politiek van de Overheid". Erkend moet echter ook, dat maatregelen op het gebied van monetaire politiek niet gelijkmatig doorwerken op alle branches van de produktie en nog minder die tegenacties aan de in de verschillende branches werkende conjunctuurverheffende krachten geven, die nodig zou zijn om het evenwicht in elk van die bij benadering te handhaven. Juist omdat - zoals Erich Schneider opmerkt in het Handelsblatt van de Frankfurter Zeitung van 28 september '57 - wij de brancheconjunctuur niet kunnen beheersen, noch opzichzelf (in verband met de daarin optredende technische en economische factoren), noch door middel van monetair beleid, zal van de brancheconjunctuur uit, indien niet op de vereiste wijze in de bedrijfshuishouding daarmede gerekend wordt storing in de maatschappelijke kringloop kunnen ontstaan. De specifieke technische en economische ontwikkelingen in de bedrijfstak zijn oorzaak. Zij zullen niet steeds door tegengestelde ontwikkelingen in andere bedrijfstakken worden gecompenseerd. Daarenboven is de vraag of het monetaire en budgetaire beleid van centrale bank en centrale overheid het particuliere bankwezen en het financieel beleid der lagere publiekrechtelijke organen in hoogconjunctuur voldoende beheersen kunnen.

De eis mag in het belang der openbare conjunctuurpolitiek dus wel gesteld worden, dat onderneming en openbaar bestuur het hunne er toe bijdragen om aggravering van de conjuncturele golving door principiële fouten in de bewindvoering te vermijden. Ook de fiscus zal dit moeten erkennen. Het geluid dat bij de wetswijziging in december j.l. ter zake werd gehoord, was een teleurstelling.

c. De waarde-calculatie in de kringloop en de toepasbaarheid van Limperg's waardeleer in sociaal-economisch verband.

Het schema van de produktieverdeling en van de economische kringloop moge illustreren wat in het navolgende betoogd wordt. [5]) De stroom van goederen en diensten bestaat uit een veelheid van verschillende stromen, die in grondpatroon parallel verlopen, alle van oerproducent naar finaal verbruiker. Echter een onnoemlijk aantal kruis- en dwarsverbindingen doen stroomloopdeeltjes overgaan van de ene in de andere stroom. De bijzondere positie van de produktie van duurzame produktiemiddelen, zou men in het stroombeeld als een onderstroom kunnen denken. Deze gedachte is in de tekening voorgesteld. Het beeld dat uit al die verbindingen verkregen wordt gelijkt op dat van de Gangesdelta van een vliegmachine uit gezien. De stroom vertoont naar zijn aard een *continuïteit* van *identieke vloeiing*, elke massa die van positie verandert, wordt door een volgende massa opgevolgd. Om de efficiëntie van het stroomverloop te reguleren, zijn er op verschillende

---

[4]) Prof. Witteveen is voorzitter van het Curatorium, dat ook verder uit bekende hoogleraren bestaat, o.a. nog 3 economen.

[5]) Dit schema - opgenomen op de pagina's 206-261 - werd door mij gebruikt in een voordrachtenreeks voor P.T.T.-hoofdambtenaren in 1931 en vervolgens gepubliceerd in het nummer van maart 1932 van het Tijdschrift voor Posterijen, Telegrafie en Telefonie. De grondslagleggende gedachte werd grotendeels ontleend aan Limperg's collegedictaten.

plaatsen meren en meertjes van goederen; de voorraden, welke ook op elk moment concreet kapitaal der bedrijfshuishoudingen uitmaken.

Het beeld van de goederenstroom vertoont op elk ogenblik doorstromende zowel als wachtende goederen. Beide verdeeld over allerlei stadia van bewerking (rijping van geschiktheid voor menselijke behoeftenbevrediging): goederen in afscheping, in transport, in aflevering, voorraden gereed fabrikaat op verkoop wachtende, voorraden grondstoffen wachtende op bewerking, voorraden werkeenheden van duurzame produktiemiddelen wachtende op aanwending. Elke bewerking voegt - voor zover er geen verspilling in is - waarde toe, tot de waarde in het finale verbruik is bereikt.

De kwantiteiten in de goederenstroom - op welke plaats zij zich dan ook bevinden mogen - moeten: a. om de *grootte* van een *vermogenspositie* ergens in de goederenstroom te bepalen, b. om de waarde van in verkoop over te dragen bezit te bepalen als grondslag van de offerteprijs, c. om de waarde van de voortgebrachte of in bewerking zijnde goederen te berekenen (economische en organische kostprijs) en d. om het resultaat ener transactie over een periode te bepalen, op *één noemer* gebracht worden. Hetzelfde kan ook gezegd worden van de *waarde* van het *sociaal produkt* in een zekere *volksgemeenschap* over *een bepaalde periode*. Ook hier moet de gedachte gaan naar het op *één noemer brengen* van de opzichzelf niet optelbare kwantiteiten van duizenderlei aard en gesteldheid. De verschillende vermenigvuldigers, welke bij dat op één noemer brengen gebruikt worden, moeten uiteraard - wil de bewerking zinvol zijn - van gelijke betekenis zijn. Indien elke huishouding (in het aggregaat van huishoudingen, dat de samenleving is) naar de *juiste waarde* haar berekeningen van kostprijs als verkoopprijsfundering maakt, zal de ruil van alle goederen in het maatschappelijk verkeer op de juiste - uniform - bepaalde grondslag liggen. Er is dan *eenheid* van *conceptie* in de *sociale waardebepaling*. Dan zal ook het *inkomen* uit *ondernemen* voor elke bedrijfshuishouding over de *gehele linie* en over *alle parallellkolommen bepaald zijn*, dan zal de Overheid de *juiste grondslagen* vinden om door *belasting* voor de *collectiviteit harer diensten* te laten betalen; dan zal ook de *reproduktie van menselijke arbeidskracht* vanuit een juiste remuneratie harer prestaties plaats vinden. Tijdsverschillen tussen de ter omrekening benutte waarden, anders dan die, welke onvermijdelijk met de momenten van verplaatsing en bewerking verbonden zijn, veroorzaken *storingen in de berekeningen en vertroebelen aldus het waardeoordeel*. In algemene hoogconjunctuur, zowel als in die der branche zijn door het traditionele calculeren met verouderde waarden de *omrekeningen* van *kwantiteiten naar waarde niet uniform*. In elke bedrijfshuishouding wordt aldus een onnoemelijk aantal vertragingsfactoren van uiteenlopende lengten in de berekening van waarden in de maatschappelijke kringloop ingelast, waaruit èn voor de bedrijfshuishoudingen opzichzelf, èn voor de bedrijfstakken, èn voor de verplaatsing in de gehele bedrijfskolom, èn dus voor de gehele samenleving verwrongen waardeoordelen ontstaan, welke overal de rationaliteit van de beslissing van bewindvoerders verstoren. Rationaliteit van beweging in de maatschappelijke dynamiek kan aldus niet ontstaan.

In de formule opgenomen in mijn Maart-artikel [6]) werd gegeven de opstelling van de kostprijs voor een fabrikaat, welke *n stadia van bewerking* omspant. De normatieve hoeveelheden van verbruik van materialen, menselijke arbeid en machinearbeid werden genoemd resp. $\bar{a}_1$, $\bar{a}_2$ ..... $\bar{a}_n$; $\bar{b}_1$, $\bar{b}_2$ ..... $\bar{b}_n$; $\bar{c}_1$, $\bar{c}_2$ ..... $\bar{c}_n$. De bijbehorende waarden voor de drie

[6]) M.A.B. 1959 no. 3 pag. 108 voetnoot.

categorieën van produktiemiddelen werden aangeduid (incl. daarop naar causale relatie verbijzonderde kosten van infra- en superstruktuur), als: $\overline{w}'_1, \overline{w}''_1, \overline{w}'''_1; \overline{w}'_2, \overline{w}''_2, \overline{w}'''_2 \ldots\ldots\ldots \overline{w}'_n \overline{w}''_n \overline{w}'''_n$.

Geconstateerd werd, in de artikelen in januari en maart, dat, indien rekening gehouden werd met het verschil tussen enerzijds de regelmaat van produktie en verkoop en anderzijds met de uit de naar eigen rationaliteit planmatig gebouwde vervangingen van grondstoffen en duurzame produktiemiddelen, door *calculatie* naar de vervangingswaarde van het *moment* van *verkoop* of *verbruik*, alle vervangingen op hun eigen tijd gefinancierd konden worden naar de op het moment der werkelijke vervanging vereiste prijzen.

De winstboeking per transactie (als transactie stellende de verkoop van één eenheid produkt) is (naar de vervangingswaardetheorie) Opbrengstwaarde (O) minus Vervangingswaarde (economische kostprijs) van het daarbij verkochte produkt (incl. rente over geïnvesteerd vermogen, eventueel niet betaald ondernemersloon, volontairsloon, maar zonder aandeel in strukturele of conjuncturele overcapaciteit) (geschreven $\sum_1^n iK_i$). [7])

Een totale transactiewinst of exploitatiewinst moet dus in de resultatenrekening over de periode paraisseren met het totaal der transactiewinsten plus de bovenbedoelde *als kosten berekende baten* (onder aftrek van betaalde rente en dgl.) en met als *verliesposten de inefficiëntie in uitvoering der produktie en in overtollige beschikbaarheid van produktiecapaciteit.* Speculatiewinsten, resulterende uit aankopen op vroeger of later tijdstip dan planmatig bepaald naar de eisen van inkoopbeleid bij bepaalde afzet- en produktie-omvang, komen eveneens afzonderlijk in de resultatenopstelling.

Een en ander is in alle vroegere behandelingen aldus gesteld.

Het netto-resultaat per transactie Rt wordt in de gekozen voorstelling:

$$Rt = O - \sum_1^n iK_i \text{ of wel:}$$

$$Rt = O - (\sum_1^n i\,\overline{a}_i \times \overline{w}_i' + \sum_1^n i\,\overline{b}_i \times \overline{w}_i'' + \sum_1^n i\,\overline{c}_i \times \overline{w}_i''');$$

bij een produktie van N eenheden over een periode is het *potentieel exploitatie-resultaat* (totaal van de transactieresultaten):

$$NRt = N\,(O - \sum_1^n i\,K_i) \text{ of wel:}$$

$$NRt = N\,\{O - (\sum_1^n i\,\overline{a}_i \times \overline{w}_i' + \sum_1^n i\,b_i \times \overline{w}_i'' + \sum_1^n i\,\overline{c}_i \times \overline{w}_i''').$$

De factoren $\overline{w}'$, $\overline{w}''$, $\overline{w}'''$ kan men splitsen in *a* resp. het *netto loon* van de direct-uitvoerende arbeid plus sociale lasten, de *vervangingswaarde* van *materialen, grond- en hulpstoffen* plus aanvoerkosten (magazijnrente afzonderlijk te stellen), de *berekende waarde* der *werkeenheden* der duurzame produktiemiddelen van *elk* jaar (incl: revisiekosten) naar de afschrijvingsformule van mijn opstel feestgave Limperg (zonder rente, die afzonderlijk gesteld wordt); *b*) een opslag voor personeelskosten (salarissen, etc.) welke periodiek uitbetaald worden (en - evenals de lonen - de reproduktie van menselijke arbeidskracht dienen); *c*) een opslag voor materiële kosten (huisvesting, machines voor technische, economische en comptabele

[7]) In deze formule wordt de deelkostprijs van elk der bewerkingsstadia met inbegrip van de gewenste indirecte kosten geschreven als $K = \overline{a} \times \overline{w}' + \overline{b} \times \overline{w}'' + \overline{c} \times \overline{w}'''$.

administratie, kantoor- en tekenbehoeften etc.) en *d*) de over voorraad en kapitaalgoedereninvestering - in de waardefactor in de kostprijs - berekende rente (financiering zonder vreemd vermogen).

Daarbij is het echter alleen maar van belang om onder *b* genoemde factoren af te scheiden omdat de corresponderende uitgaven niet voorraadverwervend zijn en zij niet tot de kapitaal-kringloop behoren. We schrijven dus voor de onder *a* en *c* genoemde factoren tezamen $\overset{v}{w}'\ \overset{v}{w}''\ \overset{v}{w}'''$ en voor de onder b genoemde $\overset{o}{w}'$, $\overset{o}{w}''$, $\overset{o}{w}'''$ (n.l. $\overline{w}''' = \overset{v}{w}''' + \overset{o}{w}'''$).

Voor de kringloop in de bedrijfshuishouding kan de formule worden geschreven [8])

$$N_{Rt} = N\Big\{O - \Big(\underset{(\text{direct loon, huisvesting, sociale lasten})}{\sum_1^n i\,\overline{b}_i \times \overset{r}{w}_i''}\Big) + \Big(\underset{\text{indirecte lonen, salarissen en andere personeelskosten van leiding, toezicht en administratie}}{\sum_1^n i\,\overline{a}_i \times \overset{o}{w}_i' + \sum_1^n i\,\overline{b}_i \times \overset{o}{w}_i'' + \sum_1^n i\,\overline{c}_i \times \overset{o}{w}_i'''}\Big) +$$

$$+ \Big(\underset{\text{verbruik van kwantiteiten van grondstoffen etc. en van werkeenheden van duurzame productiemiddelen; te zamen de kapitaalkringloop}}{\sum_1^n i\,\overline{a} \times \overset{r}{w}_i''' + \sum_1^n i\,\overline{c}_i \times \overset{r}{w}_i'''}\Big)\Big\}$$

De gegeven voorstelling is onoverzichtelijk voor verdere bewerking. Zij diende alleen om de relaties tussen de besteding van het bruto-inkomen enerzijds en anderzijds de kostprijsberekening en resultatenbecijfering naar voren te brengen.

Vereenvoudigende schrijf ik nu de voorstelling met de letters voorkomende in de rechterbovenhelft van het bijgevoegde schema:

L (kosten van uitvoerende, toezichthoudende, leidende, administrerende arbeid, aangenomen, dat er geen verspilling is, zijn kosten = offers).

G (kosten van grondstoffen, materialen, hulpmaterialen, hoeveelheden vermenigvuldigd met de betrekkelijke vervangingswaarde; geen verspilling).

A („afschrijving", d.w.z. kosten van verbruik van werkeenheden van duurzame produktiemiddelen vereist in de produktie(kosten) plus event. verlies aan overtollig beschikbare capaciteit) (alles in verv.waarde).

I (de in de kosten doorberekende rente over geïnvesteerd vermogen naar vervangingswaarde van kapitaalgoederen bepaalde grootte).

Ik kan dus nu (met een globaliteit, welke ik alleen ter simplificatie mag toepassen) voor de eerder gevolgde becijfering schrijven:

$$N_{Rt} = N\ \{\ O - (L + G + A + I)\ \{$$

Daarbij is dan te vereenvoudigen, dat I geen ondernemerspremie bevat en A geen verlies voor onderbezetting; anders wordt de aansluiting niet verkregen. Bovendien is er geen verspilling in de uitvoering verondersteld. [9])

Het actuele resultaat der periode is dan:

$$Rtap = .N_{Rt} + I.$$

I is als kosten berekend, maar is voor de periode - en niet per transactie of per produkt - resultaat.

Indien er in de uitvoering verspillingen V_s zouden zijn, dan zou het periodenresultaat worden:

$$Rtap = N_{Rt} + I - V_s.$$

[8]) De kosten van krachtgebruik voor zover van derden te betrekken laat ik buiten beschouwing om het beeld niet met onnodige perfectie te vertroebelen.

[9]) Gemakshalve worde dit alles gesteld, omdat deze variaties in de situatie voor het essentiële der vervangingswaardetheorie zonder belang zijn.

Indien er overtollige capaciteitsbeschikbaarheid zou zijn, zouden de werkeenheden vereist voor de produktie moeten worden gescheiden van de overtollige capaciteitsbeschikbaarheid. De eerste zijn kosten en vallen in het transactie- of produkt-resultaat; de laatste alleen in het actuele periode-resultaat.

Met de termen G en A wordt dus voorgesteld (in de opvatting van volledig capaciteitsverbruik) hetzelfde als in de vroegere formule

$$\sum_{1}^{n} i\ \bar{a}_i \times \overset{v}{w_i}''' + \sum_{1}^{n} i\ \bar{c}_i \times \overset{v}{w_i}'''$$

n.l. de kapitaalkringloop.

De termen L en I geven resp. het inkomen uit alle arbeid (verteerbaar voor reproduktie van allerlei menselijke arbeidskracht) en het inkomen uit bezit en ondernemen (waarvan de sociale functie kan gesteld worden als financiering van de expansie).

Dezelfde gedachtengang kan er toe leiden om te bepalen voor een gehele bedrijfstak de cijfers van totale kosten, totale offers, totaal verbruik (c.q. verlies door inefficiëntie) van grondstoffen, totaal verbruik van werkeenheden van duurzame produktiemiddelen (c.q. verlies wegens overtollige capaciteitsbeschikbaarheid).

Daar de gehele weg der bedrijfskolom (vgl. schema) kan gezien worden als een aaneenschakeling van produktiestadia (een lange reeks, waarin de stadia binnen de enkele bedrijfshuishouding zijn opgenomen) kan men zich de overeenkomstige data naar dezelfde beginselen becijferd denken. Het aantal produktiestadia in de individuele bedrijfshuishouding stelde ik in het Maartnummer voor door n.

Het aantal stadia, dat de gehele bedrijfskolom overspant x.n stellende, kan ik de weg vinden om mij de waarde, het waardeverbruik, de kapitaalvermogenskringloop en het resultaat over een periode voor een gehele bedrijfskolom voor te stellen. Daar, zoals in een voorgaande paragraaf gesteld is, de gehele produktie bestaat uit een aggregaat van bedrijfskolommen, kunnen alle stadia van waardeverbruik, waardecreatie, kapitaalvermogenskringloop, verteerbaar inkomen, besparingsmogelijkheid van de gegeven gedachtenkring uit uitgewerkt worden. De daarbij nog optredende detailproblemen laat ik buiten beschouwing. Het gaat er mij alleen om aan te tonen hoe vervangingswaarde-calculatie en continuele waarde-registratie in alle bedrijven passen in de gedachtengang van de waarde-becijferingen ter zake van de sociale produktie en van een volksgemeenschap.

Het *calculeren in vervangingswaarde* voor alle *produktiefaktoren* is een *vereiste* voor *beleidsvorming in alle huishoudingen en de bevordering daarvan is een vereiste voor een centrale conjunctuurpolitiek in een volksgemeenschap.*

De weergegeven gedachtengang is geïllustreerd in het op pagina 260 en 261 opgenomen schema, dat ik in 1931 ontwierp voor een serielezing op verzoek van Drg. Dr Ir M. H. Damme voor P.T.T-hoofdambtenaren.

d. De theorie der gecoördineerde waardebegrippen leidt de waarde af uit de verschijnselen in het maatschappelijk verkeer

Uitgangspunten der theorie zijn: 1°. de efficiëntie der produktie noodzaakt tot verbijzondering van de produktieve krachten, arbeid en concreet kapitaal, op de technische en economische eisen van het produkt en

2°. de goederenstroom moet, dank zij de *permanentie* van de *behoeften* in de volksgemeenschap, in continuïteit verlopen. De *vervangingswaarde* (d.i. het offer, waartegen op elk moment voor elk goed de vervangingsmogelijkheid bestaat) is *dus een maatschappelijk waardebegrip*. De *theorie is een waardetheorie* (deel der algemene economische wetenschap). Zij sluit voor de verklaring van de redenen, waarom mensen aan een goed waarde toekennen aan bij de gedachte van nut en beschikbaar kwantum. Zij verklaart óók uit de organisatie der maatschappelijke produktie waarom de *mensen op bepaalde momenten,* op *bepaalde plaatsen* en onder *bepaalde omstandigheden* aan *bepaalde goederen bepaalde waarden* toekennen. Daarin is opgesloten de verklaring van het *meten* van de *waarde* en het *benutten* van de *waarde als gegeven* in de *calculaties* binnen de huishoudingen der volksgemeenschap.

In de dynamiek der maatschappelijke voortbrenging treden strukturele ontwikkelingen op met storingen, continuïteitsverbrekingen, conjunctuurfluctuaties, vandaar de noodzaak van het alternatief van de *opbrengstwaarde*. Dit alternatief geldt voor alle produktiefactoren: grondstoffen, materialen, werkeenheden van mensen, van machines, van huisvesting. Gevallen van de uitzonderlijkheid van vervangingsmogelijkheid (schilderijen oude meesters, oude handschriften, etc.) daargelaten, ligt die *opbrengstwaarde lager* dan de *vervangingswaarde,* derhalve is ook voor buiten de continuïteit en de produktiestroom geraakte eenheden van grondstoffen, materialen en werkeenheden van duurzame produktiemiddelen een *opbrengstwaarde te bepalen*. Daarbij speelt de (z.g. indirecte) opbrengstwaarde der werkeenheden van werktuigen etc. een belangrijke rol in de conjunctuurpolitiek. Hierover heb ik in mijn betrekkelijke publikatie uitvoerig gehandeld en ook het begrip tegen de gemaakte bezwaren verdedigd (pag. 204 e.v. Bedrijfsbegroting en Bedrijfsbeleid). Dat de bepaalbaarheid van de opbrengstwaarde van de werkeenheden opgesloten in de produktiecapaciteit alleen mogelijk is wanneer de opbrengstwaarde van het produkt beneden zijn vervangingswaarde ligt, houdt niet in dat het begrip als zodanig niet zinvol zou zijn.

Vele auteurs op bedrijfseconomisch gebied verbinden de theorie Limperg in meerdere of mindere mate met de Wiederbeschaffungslehre van Schmidt. [10]) Dat dit op een onzuivere analyse berust heb ik reeds in 1931 aangetoond.

Het grondbegrip van Schmidt's theorie is het in staat zijn van de producent tot de *continuele financiering* van de *vervangingen* uit het bruto-inkomen. (Wiederbeschaffung betekent letterlijk „heraanschaffing"). Het grondbegrip in Schmidt's Tageswert-theorie is (zoals v. Overeem formuleerde) het in stand houden van de plaats van de *onderneming* in het *ondernemingencomplex*. Wie nu in Limperg's theorie een perfectionering ziet van de theorie Schmidt (in wezen heeft zij geheel andere oorsprong en andere ontstaansdata) zal als continuïteitsbegrip niet dat van de maatschappelijke goederenstroom naar voren brengen, maar zal de wens van de *ondernemer* tot *continuïteit* van zijn *ondernemen als uitgangspunt kiezen*. Dit wordt dan het *motief* om de waardering naar vervangingswaarde te bepleiten. Dan is de theorie in gevaar van niet meer als theorie van sociale waarde gezien te worden, maar als *instrument ter perfectie* (in gebruik afhankelijk van het willen van de „ondernemer") van de *winstcalculatie*.

Daarover is al veel gepolemiseerd. Ieder zal zijn visie willen handhaven. Bezwaarlijk wordt het echter wanneer de visie, welke het calculeren naar

---

[10]) De publikatie is opgenomen in de bundel 25 jaren M.A.B. DEEL I pag. 264 en 265.

vervangingswaarde stelt als middel tot het doel der bedrijfsinstandhouding, argument wordt om bij de fiscale winstbepaling de vervangingswaarde-calculatie te verwerpen.

II *De beschouwing van oud-minister Hofstra in de fiscale wetten van december 1958.* [11])

a) *een poging mijnerzijds om mijn bedreigde stelling van het conjunctuur-aggraveren door de traditionele calculatie in hoogconjunctuur opnieuw te verdedigen.*

In Schmidt's betoog heb ik nooit kunnen waarderen, dat hij als *oorzaak* van de conjunctuur stelt de rekenfout der traditionele calculatie, welke in de conjunctuuropgang de plaats gehad hebbende kostenstijging negeert. Wel kan ik de satyre appreciëren van zijn voorbeeld van de spijkergrossier uit de jaren 1914-1918, die - daar hij zich door traditionele calculatie de pas afsneed om de waardestijging van zijn voorraad in gelijkblijvend kwantum zelf te financieren en geen verhoogd krediet kon krijgen om zijn fout met behulp van inflatoire geldschepping te herstellen - zijn voorraad (en dus zijn afzet) zag slinken tot hem één spijker overbleef, welke hem tot een wanhoopsdaad in staat stelde. Hij zou anders, door de inflatoir-hoge prijzen voor ter reproduktie van menselijke arbeidskracht vereiste goederen, aan hongeroedeem overleden zijn.

Schmidt's eerstgenoemde conclusie gaat te ver. Hij heeft om een *politiek effect* te bereiken het volgens hem domme van de socialistische kritiek op de maatschappelijke orde en de daarin veroorzaakte conjunctuurfluctuatie naar voren willen brengen. Tot dit doel heeft hij de logica van het *economisch denken* geforceerd. Hij heeft de door de conjunctuurstijging ontstane kostenstijging voor conjunctuur-oorzaak willen laten doorgaan. Of dit een bedenkelijke denkfout of een „verborgen verleiding" geweest is, valt niet meer uit te maken.

Een waarheidselement heb ik er - in mijn analyse van 1931 - toch wel in gevonden. De *accumulatie van allerlei vertragingsfactoren,* welke de traditionele calculatie in de economische waardeberekening introduceert door het rekenen in het heden met waarden uit het verleden [12]) (2 maanden tot een jaar bij grondstoffen, vijf tot vijftien jaar bij machines, 10 tot misschien 30 jaar bij gebouwen) *aggraveert de conjunctuurstijging* in de hausse. Zij *verhindert of bemoeilijkt* de aanpassing van het bedrijfsleven aan de depressie-toestand en remt daardoor de terugkeer naar economisch meer gezonde verhoudingen. Immers het *inkomen uit ondernemen wordt gedurende de gehele conjunctuur-opgang hoger gecalculeerd dan het realiter is* en steeds en overal, waar en wanneer de vraag een overwegende invloed op de prijsvorming heeft en de ondernemer niet blind is voor zijn voordeel uit de verhoogde koopkrachtconcentratie, zal *schijnwinst* gecalculeerd worden en dit te sterker naarmate de bedrijfstak een sterkere conjunctuurreagibiliteit bezit. (De conjunctuurfluctuatie is geen gelijkmatige verheffing van het bedrijfsleven in zijn geheel.)

Die schijnwinst verhoogt de prikkel der arbeiders tot looneisen. Bij werknemers-winstuitkering kan zij leiden tot verhoogde besteding of

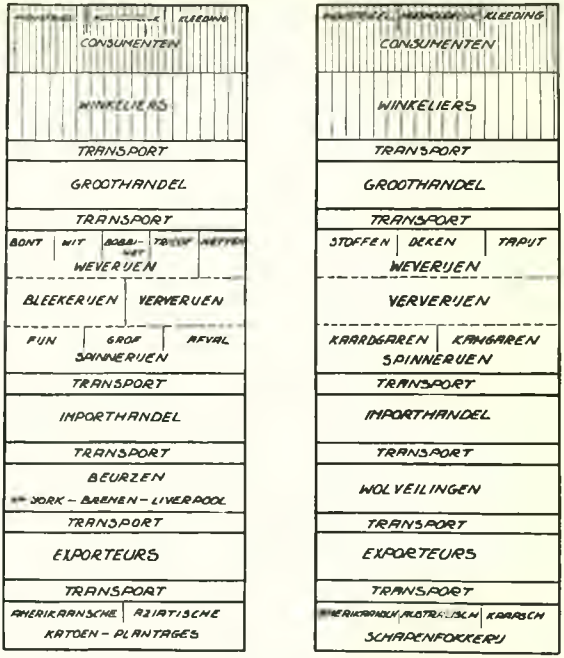
---

11) Het eerste concept van dit artikel, opgezet in 1957, behandelde dezelfde stof. Tijdens het gereedmaken van de beschouwing voor publicatie, verschenen de Memories op de wetten van Dec. 1958. Aan het belang daarin gelegen kon ik niet voorbijgaan.

12) Bedrijfsuitbreiding geschiedt veelal gedurende conjunctuuropgang in de periode, volgende op die, waarin onderbezette bedrijven tot volle bezetting kwamen.

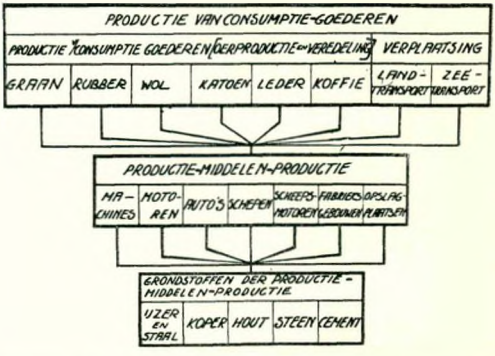
DE PRODUCTIE VERDEELING

SCHEMA VAN DE PRODUCTIE-VERDEELING EN VAN DE CONCENTRATIE VAN DE VRAAG BIJ DE GRONDSTOFFENPRODUCTIE

TER VOORKOMING VAN MISVERSTAND ZIJ ER OP GEWEZEN, DAT BOVENSTAAND SCHEMA SLECHTS EEN TYPISCH BEELD BEOOELT TE GEVEN. PRACTISCH KONEN ZOOWEL UITZONDERINGEN EN AANVULLINGEN, ALS ONDERLINGE SAMENHANG TUSSCHEN DE VERSCHILLENDE KOLOMMEN VOOR.

SCHEMA VAN DE PRODUCTIE-VERDEELING EN VAN DE CONCENTRATIE VAN DE VRAAG BIJDE PRODUCTIE-MIDDELEN-PRODUCTIE

DE ECONOMISCHE KRING-LOOP

SCHEMATISCHE VOORSTELLING VAN HET VERBAND VAN PRODUCTIE, PRODUCTIEKOSTEN EN INKOMENSVERDEELING

A PRODUCTIE

GRONDSTOFFEN		DUURZAME PRODUCTIE MIDDELEN		CONSUMPTIE-GOEDEREN
VOOR CONS. GOED PROD.	VOOR PROD. M. PROD.	TER VERVANGING	VOOR EXPANSIE	SPECIALISATIE NAAR GEBRUIKSBEHOEFTE
ENKELE RUWE NATUUR PRODUCTEN		MACHINES, GEBOUWEN EN		VERSCHEIDENHEID V. PRODUCTEN

B

KAPITAAL IN CONCRETE GOEDEREN	INKOMEN IN CONCRETE GOEDEREN

C' KOSTEN

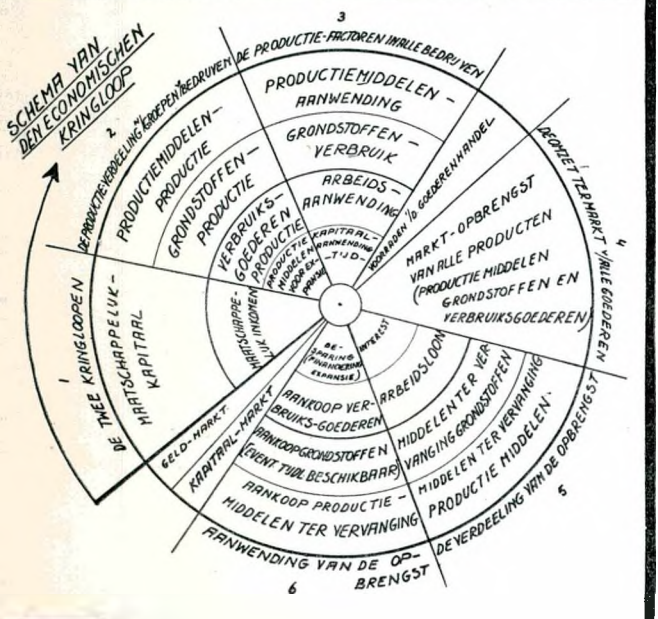
GRONDSTOFFEN PROD.		PRODUCTIE MIDDELEN PROD.				CONS. GOED. PRODUCTIE		
CONS. GOED.	PROD. MIDD.	VERVANGING		EXPANSIE				
G 2	L 3	A 4	I 5	G 6	L 7	A 8	L 9	G 10	L 11	A 12	I 13	GRONDSTOFFEN	LOONEN	ASSURANTIE

C² VRAAG

GRONDSTOFFEN 1+5+9+13	VERVANGING PROD. MIDDELEN	EXPANSIE	ARBEIDSLOON-UITGAAF 3+6+10+13

D VERDEELING Y/H INKOMEN

KAPITAAL OMLOOP		INKOMEN UIT ARBEID EN UIT BEZIT			
		BEZIT		ARBEID	
GRONDSTOFFEN	DUURZAME PROD. MIDD.	B	V	BESP.	VERTEERD
BY AANWENDING GECALCULEERD Y/H PROD.		BESP.		VERTEERD	

schijnwinstomzetting in financiering van bedrijfsuitbreiding. Een en ander komt het sterkst naar voren in de bedrijven, welker resultaten het meest conjunctuurgevoelig zijn, dus daar waar de winst het sterkst door schijnwinst geflatteerd is. Zou de bewindvoerder blind zijn voor de kans op verkoop met verhoogde winstmarge, dan prikkelt hij hetzij de overbesteding, hetzij de overinvestering via het te geringe beslag, dat zijn afzet doet op de reeds verhoogde koopkracht. De voor vervangingen vereiste gelden worden aldus verbruikt in verkeerde richting. Daar de vervanging van voorraden en machines op het niveau van de bestaande kringloop toch moet geschieden, zal de bewindvoerder trachten verhoogd bankkrediet te verkrijgen, wat hem, gezien de bancaire geldruimte en de schijn van zijn grote winsten, nog al gemakkelijk vallen zal. Er is dus een conjunctuur-aggraverend effect, een versterking van de inflatoire invloed.

In de depressie (recessie) zal hij - naar de strenge wet der boekhoudtechnische traditie - met één sprong op de gedaalde vervangingswaarde moeten overgaan, terwijl de kredieten worden gerantsoeneerd. Er volgen faillissementen, tenzij het gelukt de sprong stapsgewijze te verrichten en reeds bestaande verliezen voorhands de balanspositie te doen flatteren. Mijn ervaring bij het P.T.T.-bedrijf onder leiding van Dr Ir M. H. Damme heeft mij geleerd dat een verscherpt efficiëntiestreven in depressie, gecombineerd met voorzichtig, maar doelbewust beleid van tariefsverlaging en wegwerken van overexpansie-fouten, in de hausse gemaakt uit winst, een bedrijf een gezonde en nog al snelle aanpassing aan depressie kan geven. Dit past in het kader van mijn beschouwing dat de overgang van het calculeren met z.g. historische waarden op calculeren met huidige waarden zowel in hausse als in depressie de conjunctuuraggravering - uit de traditionele calculatie volgende- t te niet doet.

b) *De betrekkelijke beschouwingen van oud-minister Hofstra in de Memorie van Toelichting van de wet inkomstenbelasting van 2 december 1958 en in die van de wet op vermogensbelasting van gelijke datum.*

De wet besproken in de laatste memorie geeft een criterium voor het bepalen van de vermogensrechtelijke bepaling van bezittingen en schulden. Artikel 9 zegt, zij moeten in de fiscale regeling „in aanmerking worden genomen naar de *waarde,* welke daaraan in het maatschappelijk verkeer wordt toegekend". De voorheen gebruikte term geldswaarde is verworpen (M. v. T. pag. 7). De vaststelling dient „te geschieden naar economische maatstaven". De toelichting op artikel 9 zet uiteen, dat gepoogd is om met de nieuwe formulering voor de vermogensbestanddelen (activa in de gebruikte boekhouderse benaming) een objectieve maatstaf aan te leggen en een *affectiewaarde* buiten beschouwing te laten. [13]). Een historische waarde zou n.m.m. een affectiewaarde genoemd kunnen worden; verkleefdheid aan historische data tegenover aanvaarding van huidige.

De objectieve waarde kan niet ontkomen, aldus de M. v. T. art. 9 aan zekere subjectiviteit. „De waarde, welke in het economisch verkeer aan een vermogensbestanddeel wordt toegekend, is immers niet anders dan de resultante van een aantal subjectieve waarderingen". Ik mag hier lezen waardering door subjecten; de fabrikant de waarde berekenende, welke zijn fabrikaat voor hem heeft, calculeert als subject of laat zijn subjecten calculeren.

[13]) Blijkbaar is aan het Engelse woord „affection" meer gedacht dan aan het gelijkluidende franse. „Affection" zou ik dan - naar de lering uit Webster's willen definiëren als „a condition, state or mode of being which is not essential or unalterable; as the affection of time and place" (en dus in deze lijn verdergaande ook van waarde).

Daarin is geen subjectief waarderen; „een schoenfabrikant is geen duizendpoot" heeft wijlen Frijda eens gezegd in de collegezaal. [14]) Het „subjectieve waardeoordeel" wil ik daar laten. De M.v.T. vervolgt, dat, indien waardeoordelen in groten getale voorkomen, in vraag en aanbod, men spreekt van een markt en uit de daar gedane prijzen een *objectieve waarde kan worden afgeleid.*

Elders brengt de oud-minister naar voren (n.l. in het algemeen gedeelte) dat ter zake van de waardering naar *éénvormigheid* en naar een objectieve maatstaf moet worden gemeten, dat niet het voordeel van het subject de factor moet zijn, welke bepalend is voor de waardering. De factoren welke *wortelen* in het *maatschappelijk verkeer moeten op de voorgrond* gesteld (curs. van mij). En verder zegt hij dat voor de bepaling van de vermogensgrootte de „bezittingen en schulden" („onderscheiden groepen van vermogensbestanddelen"), wat de waardering betreft onder *één noemer* gebracht" moeten worden (curs. van mij).

Het verheugende voor mij is, dat de woordenkeus zelf opvallende gelijkenis vertoont met die van mijn gebruikelijke versie van Limperg's theorie.

Jammer is het echter, dat deze theorie der vermogensbepaling niet tot hare boekhoudkundig-onafwijsbare consequentie in de winst- of inkomensbecijfering leidt. Dan toch zou, daar in de vermogensbelasting een extra-heffing op het inkomen is geheven, omdat (pag. 6 M.v.T.) „de bezitter van een materieel vermogen ceteris paribus sociaal een voorsprong heeft boven hen, die slechts arbeidsvermogen bezitten", er rekening mee gehouden moeten zijn dat er geen inkomen ontstaan kan zo het monetair beleid van de eigen regering of van het staatsbestuur der met onze economie verbonden landen door inflatie de schijn oproept van vermogensaanwas, die geen wezen heeft. Het is een schijn van aanwas, waarbij dezelfde concrete collectiviteit van goederen alleen met grotere bedragen wordt omgerekend. Het is een verhoging van boekhoudcijfers, die alleen maar geldswaardedaling aanduiden. Wordt die aanwas behandeld als ware zij winst dan doen zich de vervangingsbezwaren voor.

De Minister heeft die consequentie niet kunnen aanvaarden, omdat hij in de M.v.T. op de inkomstenbelasting zijn pleidooi voor vervangingswaardecalculatie ter berekening van het inkomen niet volgt; zelfs schamper opmerkt, dat in het verleden „de desastrueuze gevolgen voor de ontwikkeling van de ondernemingen, welke het traditioneel calculeren moet hebben, („volgens de fervente aanhangers van de vervangingswaarde-calculatie") niet gebleken zijn." Afgezien van de vraag of deze aanhangers ooit ter zake gepassionneerd zijn geweest, acht ik het een onbewezen bewering, dat van die nadelen niets gebleken zou zijn. Dat er in de depressie der dertiger jaren overexpansie geweest is, dat èn arbeiders èn kapitalisten er de dupe van zijn en dat de „Fehlinvestierung" mede veroorzaakt heeft de massale werkloosheid in het Duitsland der dertiger jaren met haar inderdaad voor de gehele wereld desastrueuze en onherstelbare gevolgen, staat voor mij vast. Alleen men rediculisere dit niet door ons de Schmidtsche denkfout t.a.v. socialisme en conjunctuurveroorzaking in de schoenen te schuiven.

De bestrijding dezer vervangingswaarde-verdedigers (het adjectief consequent zou beter passen dan fervent) moest niet naar een dergelijke bewering omzien, maar op serieuze wijze trachten de logica in de d.z.z. bewijsvoering aan te tasten.

De M.v.T. zegt verder (pag. 22), dat de „fiscale winstberekening

[14]) Zie de collegebloempjes in de jaarboekjes van de Studievereniging van de Economische Faculteit uit de dertiger jaren.

naar vervangingswaarde het *conjunctuurnivellerende effect* (curs. van mij) *mist,* dat van de *traditionele waardering en afschrijving op historische kostprijs* uitgaat (curs. van mij). „In een hausse leidt het systeem (dus het eerstgenoemde)tot lagere belasting en kan tot overmatig investeren aanzetten; in een neergaande conjunctuur heeft dit het ongunstige effect, dat hogere belasting de *ondernemersinvesteringen afremt*" (curs. van mij). „De historische kostprijs verdeelt de winst beter over de bestaansduur van de onderneming" en „spreidt dus beter de belastingplicht".

Een en ander wordt niet in zodanige woordkeus gegeven dat hier uitsluitend een fiscaal-politieke argumentatie in gelezen kan worden. Immers ware er met die conjunctuurnivellering bedoeld een fiscaal-politieke maatregel, n.l. het wegromen van de schijnwinst door aan het bedrijfsleven een hogere belastingdruk op te leggen, dan had men in een zo belangrijk staatsstuk niet gesproken van „een conjunctuurnivellerende werking van traditionele waardering en afschrijving op historische kostprijs". Dan zou een redactie gekozen zijn, waaruit bleek dat het belasten van wat in de vervangingswaardeleer wel eens „schijnwinst" genoemd is, overmatig investeren verhinderen kan.

De M.v.T. zegt nu duidelijk, dat de traditionele calculatie - als zodanig - conjunctuurnivellerende werking heeft. Hier wordt dus getracht - naast fiscaal-politieke doelstelling - degenen die voor de inkomensbecijfering de vervangingswaarde-calculatie verdedigen, en daarbij op de conjunctuuraggravering der traditionele calculatie wijzen, te bestrijden met een „détourment de leur argumentation". De opsteller van de M.v.T. beoogt hiermede kennelijk om de protoganisten der vervangingswaarde schaakmat te zetten. Op een fiscaal-politieke achtergrond, die hier misschien door sommigen in gelezen zou kunnen worden, kom ik aanstonds terug.

Blijkbaar laat de auteur zich niet in met het feit van de noodzaak van *aanpassing in eens* bij de doorbraak van depressie, welke in de traditionele boekhoudregel (whatever is the lowest) ligt. Blijkbaar wordt gedacht dat men na de kentering van de conjunctuur de tot hoog-conjunctuurprijzen gekochte voorraden nog op basis van hoge historische aanschaffingsprijs geleidelijk kan afzetten of tot die te hoge waarde in het fabrikaat verwerken, dienovereenkomstig de verkoopprijs funderen en nog de winstmarge handhaven. Misschien zou ook gedacht kunnen zijn aan een over alle bedrijfstakken gelijkmatige golfbeweging. Zulks bestaat echter niet. Daarmede valt een deel van het argument. Wanneer de oud-minister zijn economisch-wetenschappelijke stelling van nivellerende werking had willen bewijzen, dan zou aangetoond moeten zijn, dat het in de conjunctuuropgang calculeren, met inschakeling van een onbepaalbare en ondefinieerbare massa van allerlei uiteenlopende vertragingsfactoren in de waardecalculatie het, in het maatschappelijk verkeer, in hoogconjunctuur voor vertering vrijkomend beperkt, instede van dit uit te breiden (zoals ik meen te hebben afgeleid). Ware dit bewezen dan zou vorenbesproken beschouwing in de gelijktijdige M.v.T. (vermogensbelasting) niet gehandhaafd kunnen worden. Dan zou ook aangetoond dienen te worden, dat de Hoge Raad in de erkenning van de winstcalculatie met de „ijzerenvoorraad" ten onrechte de schijnwinsten niet tot het inkomen rekent en evenzeer [15]) dat de ambts-

[15]) Een innerlijke tegenstrijdigheid in het nieuwe fiscale beleidsproject is voorts, dat de oud-minister erkent, ten honore van de Hoge Raad, dat met de nieuwere inzichten, welke de Raad voorstaat („ijzeren" d.i. bestendige voorraad) gerekend moet (mag) worden t.a.v. de gelijkblijvende voorraden van fabrikaten grondstoffen, etc., maar zegt dat dit niet mag ter zake van de *veel meer bestendige van ijzer en staal gemaakte voorraden van duurzame produktiemiddelen.*

voorganger van deze oud-minister, Prof. Lieftinck, in 1951 ten onrechte de Lifomethode [16]) tot uitschakeling van schijnwinst erkende. Immers naar des oud-minister's woordkeus moet bewezen worden, dat er een conjunctuurnivellerende werking gaat optreden, wanneer schijnwinst niet uit een te hoog becijferd inkomen wordt afgescheiden. Het verteren van dat deel van de goederenkringloop, dat in grootte met de waardestijging van de collectiviteit van kapitaalgoederen overeenkomt, moet dat effect veroorzaken. Bestedingsuitbreiding van de consumenten heeft, naar men deze bewindsman eerder heeft horen verdedigen, een inflatoir effect.

Het voor expansie besteden van de betrekkelijke gelden, die straks voor vervanging moeten dienen, betekent, dat wie zulks doet zonder plan uitbreidt, omdat hij geld beschikbaar heeft. Rationeel beleid handelt anders. Moeilijk kan ik aannemen, dat de auteur van de M.v.T. het inflatoir effect dat hij in de vervangingswaarde-calculatie ziet, alleen verbonden acht met het boekhouden in een openlijk winstberekenen in vervangingswaarde op grond ener wetenschappelijke analyse en niet verbonden zou zijn met de uit Duitslad ingevoerde kunstgreep-correcties van Schmalenbach's bestendige voorraad of van het uit Amerika geïmporteerde Lifo-systeem.

Er ware nog veel meer over te zeggen. Ik geloof niet, dat de aanhangers van de vervangingswaardetheorie door het niet bewezen gestelde van de M.v.T. (inkomstenbelasting) in hun overtuiging geschokt zullen zijn.

c) *De waarschijnlijke fiscaal-politieke achtergrond in het betoog der Memories van Toelichting.*

Indien in de door mij gewraakte redactie uitsluitend zou moeten worden gelezen, dat de bedrijfshuishouding twee winstberekeningen moet maken: één zoals die bedrijfs-economisch zou moeten zijn - dus naar vervangingswaarde gecalculeerd - en een ander, welke naar traditionele calculatie opgesteld, uitsluitend voor fiscale doeleinden dient, zou ik dat - van accountantsstandpunt gezien - een bedenkelijke vorm van dubbel boekhouden vinden. Eerder heb ik geschreven, dat twee verschillende calculaties op hetzelfde moment opgesteld, niet beiden gelijk juist kunnen zijn. [17])

De M.v.t. nu spreekt nadrukkelijk over twee winstbegrippen: *commerciële winst naast fiscale winst*. Men moet er dus in de beoordeling rekening mee houden, dat in dit staatsstuk het winstbegrip twee verschillende betekenissen heeft. Het traditionele winstcalculeren wordt dan echter - en dat is de teruggang tegenover de vroegere bepaling - gehandhaafd naast de juiste („commerciële") becijfering, omdat die - naar bedrijfseconomische analyse te hoog becijferde traditionele winst - aan de fiscus een *hogere belastingopbrengst* geeft. Van die verhoging van belasting moet dan een conjunctuurnivellering uitgaan. De motivering van dit handhaven ligt dan niet meer in gronden der winstbepaling maar in fiscale motieven. Zulks kan echter niet dan uitgaande van de innerlijk erkende (openlijk ontkende) juistheid van de kritiek op de traditionele calculatie en op haar conjunctuuraggraverende werking. Er zou dan echter niet een conjunctuur-nivellering, maar een opheffing van de aggravering kunnen zijn. Deze werking zal echter alleen door volledig

---

16) Het Winstbegrip uitgave Bureau F.E.D.

17) In de beide voorgaande artikelen van deze jaargang heb ik aangetoond, dat de methode Schmalenbach een ietwat verkapte toepassing van de calculatie naar vervangingswaarde (als kunstleer) is. In 1951/52 heb ik er op gewezen, dat de enige wetenschappelijke fundering welke voor last in first ook te vinden is, ligt in het feit, dat de waarde van het laatste toevoegsel de waarde van de gehele voorraad bepaalt (d.i. een vervangingswaarde-theorie in de zin van mijn versie).

wegbelasten ervan kunnen worden opgeheven onder voorwaarde, dat de wettelijke bepalingen de aanwending - door of namens de Staat zelf - verhinderen der aldus wegbelaste dreiging van overbesteding of van overexpansie van het produktieapparaat.

Is dit *fraaie effect van schijnwinst wegbelasten misschien ook schijn?*

Aan de redenering in de M.v.T. ontbreekt n.m.m. de afsluitende schakel. Die ontbrekende schakel ontstaat doordat de M.v.T. de inkomensstroom alleen als geldstroom ziet en niet doortast tot de realiteit van de goederenstroom. Het probleem hier is niet een probleem van boven de markt zwevende gelden, waartegenover geen voldoende goederenmassa staat, noch een voldoende massa kapitaalgoederen om die te produceren. Dat was het monetaire probleem van 1945 en 1946. Hier echter bestaat geen massa van bestemmingsloze gelden. Vervangingen hebben als regel continueel plaats.

Geldsommen in grootte gelijk aan de *schijnwinsten* zijn tot de *bedrijfsnoodzakelijke vervangingen* van in kwantum vaststaande voorraden fabrikaat, grondstoffen, werkeenheden van duurzame produktiemiddelen, *vereist.* Een *overmaat van investeren* kan alleen ontstaan wanneer de tijdelijk braakliggende gelden voor expansie worden aangewend en het daarna ter vervanging ontbrekende door credietverruiming wordt aangevuld.

Een en ander is in mijn beide voorafgaande artikelen in deze jaargang behandeld. Hoewel de grondstoffen in *massa* worden gekocht en stuksgewijze verbruikt, de fabrikaten in andere kwantiteit gemaakt dan verkocht, wordt vrijwel steeds over het jaar een bedrag overeenkomende met wat voor grondstoffen werd gecalculeerd aan grondstoffeninkoop besteed. De balans is veelal het minimum der vermogensopsluiting in de voorraden van grondstoffen en fabrikaten. Wat de *duurzame produktiemiddelen* aangaat, zullen over het jaar gerekend de *afschrijvingen, berekend naar vervangingswaarde,* met daarbij aansluitend plan van geldomloop, de geldmiddelen ter beschikking doen komen (niet méér, maar ook niet minder) om te *vervangen die produktiemiddelen,* die in dat jaar aan de *beurt* der *vervanging* zijn. Deze financiering moet tot de *gestegen waarde* van zulke produktiemiddelen geschieden. Bij calculatie naar de traditionele aanschaffingsprijs doet de schijnwinst niet een zeer langdurig boven de markten zwevende koopkracht ontstaan, maar er is een - gedurende enige - niet lange - tijd - braakliggende liquiditeit, welke heropsluiting vereist.

Mijn redenering ter constatering van de aggravering van de conjunctuur was de volgende.

De winst in de conjunctuur-opgang - ook bij berekening op basis van vervangingswaarde - dank zij volle bezetting reeds hoog, wordt, in de traditionele calculatie, nog verhoogd met het bedrag der schijnwinst. Een expansieplan trekt onder die omstandigheden gemakkelijk nieuwe middelen aan; gemakkelijk wordt door de hoge en verhoogde winst bankkrediet verkregen. Deze verhoging van krediet komt echter pas na de balansopstelling, n.l. op het moment, dat de vervangingen technisch-economisch urgent worden. Let er daarbij op, dat de machines etc. in hoogconjunctuur duurder zijn, waarbij echter de voortschrijding van techniek vervanging en expansie in de nieuwe machines in elkaar doet vloeien. Men komt door een en ander in het gevaar van *overexpansie* van het *produktie-apparaat.* De hoogconjunctuur als zodanig schept het gevaar, het wordt versterkt door de verkeerde calculatie. De krediet-verhoging heeft echter de schijn geheel expansie-financiering te zijn, terwijl ze geheel of in zeer belangrijke mate voor vervanging van de reeds bereikte capaciteit tot de conjunctuurmatig hogere prijzen dient. De bank kan bij de credietaanvraag dat niet - of moei-

lijk - constateren. Zij verkeert bovendien in de positie van grote mogelijkheid van crediet te kunnen verlenen.

De expansie geschiedde dus - coïnciderende met en gestimuleerd door schijnwinst - uit bankkrediet; waarschijnlijk uit creditaire geldscheppingen.

Indien nu de *belasting de schijnwinst* wegtrekt door een traditionele berekening van *„fiscale winst"*, de werkelijke winst overschrijdende tot het bedrag der schijnwinst, dan kan toch het *produktieapparaat* niet dienovereenkomstig *ingekrompen* worden; zeker niet wat de duurzame produktiemiddelen aangaat, welke dat jaar aan de beurt der vervanging zijn. De produktiemiddelen bepalen in hoogte van vereiste capaciteit elkander.

Verhoging van bankkrediet is dus nodig om - de belasting uit de beschikbare middelen betaald zijnde - de *noodzakelijke vervangingen te financieren* tot de *verhoogde prijzen;* de *afschrijvingen op verouderde - te lage - waarde* daartoe *ontoereikend zijnde.* Daar men dgl. factoren in hun ordening in de kringloopformule onderling mag verplaatsen (mits de tekens gelijk blijven) kan ik dus stellen, dat het betalen van belaste *schijnwinst* uit *verhoogd bankkrediet* (m.a.w. door *geldschepping*) geschiedt. De bedrijfsleiding calculerende naar vervangingswaarde houdt haar kringloop intact en moet voor de belasting van het schijn-inkomen om het wegebben van de kringloop te ontgaan het crediet verhogen.

De conjunctuuraggraverende werking van het calculeren in traditionele waarde blijft dus (of nu de schijnwinst aan de schatkist of aan aandeelhouders wordt uitgekeerd, òf aan een *directie* (in auto-financiering), door *investering* van met dividend-begiftigde aandeelhouders (via de kapitaalmarkt) of van de schatkist (in uitbreiding van duurzame produktiemiddelen tot de doelen van het Staatsbestuur; (buitengewone dienst). In geval van uitkering aan de Schatkist is besteding in de gewone dienst niet door het instandhouden van het fiscale voorschrift van traditionele calculatie van een „fiscale winst" voorkomen. Het gevaar van z.g. consumptieve *besteding* van schijnwinst is dus ook bij het „wegbelasten" niet geëcarteerd.

De M.v.T. kwam tot haar tegenspraken en tot een averechtse conclusie doordien zij in de geldbeweging is blijven steken en niet tot de realiteit van de goederenkringloop in haar macro-economie heeft doorgegrepen.

Mijn overtuiging van de *conjunctuuraggraverende werking van de traditionele calculatie op historische* (verouderde) *waarden* brengt mij tot de opvatting, dat de „kruipende inflatie", kenmerkend voor zeer langdurige hoogconjunctuur (lange golf) in belangrijke mate op de fervente verdediging dezer traditie zou zijn terug te voeren, zonder nochtans daarin *de* oorzaak te *willen zien.*

d) *het argument van het afwijzen van vervangingswaarde voor het bezit omdat daarin een voordeel voor het ondernemende deel der bevolking zou liggen dat aan genieters van vast inkomen niet gegeven wordt.*

Even mag ik er op wijzen, dat de Minister op één punt blijk geeft het door mij zojuist gesignaleerde effect (aggravering van hausse) toch ook te zien, ondanks zijn geloof in het daaraan tegengestelde, n.l. de conjunctuur- en inflatie-tempering van de foutieve traditionele winstcalculatie. Immers op pag. 22 van de M.v.T. zegt hij, dat het hem met rechtvaardige verdeling van de lasten, welke het staatsbestuur met zich brengt, niet te rijmen valt voor de ondernemers, welke in opgaande conjunctuur tot de economische sterksten behoren, een soort van *goudclausule* in te voeren. Dit begrip van goudclausule slaat terug op het calculeren, dat de continuïteit van de onderneming poogt te verzekeren. Winstberekening op basis van vervangings-

waarde heeft dus in de beschouwing van de M.v.T. ongeveer hetzelfde effect als een goudclausule. Dit effect kan niet anders zijn dan het *nadelig effect van de inflatie* - dus van *plaatsgehadhebbende* stijging van kosten en waarde - *te keren*. Er wordt bestens in het vraagstuk een verzwakking gezien van de producent die traditioneel calculeert, in de periode van prosperiteit. Het instandhouden van de collectiviteit van kapitaalgoederen, door middel van vervangingswaarde-calculatie, zou dat keren (quasi-goudclausule). Dit strijdt met de bovenbesproken, in de redactie M.v.T. onmiddellijk daarop volgende zin van de conjunctuurtempering door calculatie naar verouderde waarden, die lager is dan de huidige. Het vraagstuk gaat echter niet om lasten te verdelen en ondernemers in hun welvaart te handhaven. *Het gaat simpel om het loslaten van foutieve calculatie-grondslagen.* Inplaats dat de minister naar de noodzaak van continuïteit in het organiek van de maatschappelijke kringloop ziet, gaat zijn beschouwing uit van het incidenteel al of niet instandhouden van de kringloop in de onderneming; micro-economisch deel van het macro-economisch geheel. Hierin worden dus twee zaken dooreen gemengd.

De quasi-goudclausule raakt het instandhouden van het concreet kapitaal; de lastenverdeling het maatschappelijk inkomen. Die twee in de argumentatie der M.v.T. met elkaar verbonden zaken passen niet tezamen. Het voorkòmen van de inkrimping van de bestaande produktiecapaciteit, resp. intact houden - tegen inflatie in - daarvan, is voorts een belang van alle klassen der maatschappij.

Een rechtvaardige verdeling van het maatschappelijk inkomen - wat de M.v.T. beoogt - is eveneens een belang van de gehele samenleving. Niet alleen de instandhouding van de produktiecapaciteit der materiële produktiemiddelen (collectiviteit van vereiste kapitaalgoederen der produktiehuishoudingen), ook de instandhouding van het immateriële kapitaal aan menselijke produktiecapaciteit is vereist en zulks op elk niveau van kennen en kunnen in de stratificatie van de verschillen in arbeidsgekwalificeerdheid. Zonder de complementaire verbondenheid met werkeenheden van menselijke arbeid (in uitvoering en leiding) staan de werkeenheden van de duurzame produktiemiddelen gebruiksloos.

De M.v.T. (vermogensbelasting) wijst terecht op de individuele en maatschappelijke betekenis van de regelmaat van het arbeidsinkomen. Hierin mag niet aan geldinkomen gedacht worden, maar moet in reëel inkomen gerekend worden. Het wil mij derhalve voorkomen, dat een juistere maatregel ware geweest om ook t.a.v. het arbeidsinkomen met de vervangingswaarde van de werkeenheden daarvan te rekenen. Dat zulks tot dusverre niet of in onvoldoende mate geschied is, moet - vooral vlak na de oorlog - geleid hebben tot liquidatie van verworven bezit (ontsparing) om aan fiscale verplichtingen te voldoen.

e) *Het probleem der z.g. autonome kosteninflatie en de calculatie naar vervangingswaarde.* [18])

De stelling, dat het calculeren naar vervangingswaarde inflatie zou veroorzaken of verzwaren, houdt een tegenspraak in tussen uitgangspunt en conclusie. Inflatie zou ontstaan - dat houdt de stelling in - doordat bij het calculeren meegerekend wordt dat de kosten zijn gestegen. Dat de kosten zijn gestegen is echter van inflatie het gevolg. Hoe kan een *kostenstijging*

[18]) Dit gedeelte is een uitbreiding op hetgeen t.z. in het januarinummer is opgemerkt. Ik neem dit op, omdat het mij voorkomt, dat die autonome kosteninflatie in de argumentatie der M.v.T. een rol speelt.

dan - naast de vergroting van de koopkracht op de goederen geconcentreerd - *oorzaak* van inflatie zijn?

Mij permitterende een variatie op een gevleugeld woord van David Ricardo zou ik willen stellen: Inflation is not there because costs are high, but costs are high because inflation is there. De tegengestelde opvatting, welke ik ook in de M.v.T. opmerkte, moet dus zijn, dat het omzetten van een deel van de kringloop kapitaalgoederen-geldvermogen in voor vertering of investering beschikbare koopkracht inflatietemperend of -verwijderend zou zijn. Dit werd boven reeds bestreden. Ik moet het echter ook in deze veel gehoorde stelling bestrijden.

Het stijgen van de kosten is niet iets, dat zich zelf schept. Een kostenstijging wordt veroorzaakt door iets. Slechts het veroorzakend iets kan inflatie-verzwarend of -verwekkend zijn. Men realisere zich, dat *„autonome kosteninflatie"* inhoudt het begrip dat kostenverhoging, uit de wet van zijn eigen bestaan als economisch verschijnsel, zonder meer (autos + nomos) inflatie veroorzaakt. Indien ik dit niet aldus naar de betekenis der woorden zou mogen opvatten, dan zou de term misleidend zijn.

Kosten geven uitdrukking aan verbruik in bepaalde verhouding van technisch en economisch bepaalde kwantiteiten, vereist of onvermijdbaar noodzakelijk om bepaalde andere kwantiteiten voort te brengen, waarbij om de waarde van het voortgebrachte goed voor de producent te bepalen de te verbruiken vereiste kwantiteiten op één noemer gebracht worden. Die noemer is de *waarde* van de *dag* van de *rekenschap* omtrent de *waarde*, welke het *voortgebrachte* voor de *voortbrenger heeft*. Het kwantitatieve element in het kostenbegrip is bepaald door technische data en daarbij behorende kwantitatief-economische factoren. Dit zijn technisch-kwantitatieve data uit het maatschappelijk verkeer. De waarde-elementen zijn eveneens data uit het economisch maatschappelijk verkeer. De *waarde* op elk stadium van de weg van oerproducent naar finaal-verbruiker is de waarde van de grondstoffenvoorraad, de waarde van de bewerkende menselijke en mechanische arbeid. De laatste, de waarde der werkeenheden van de produktiecapaciteit, is opzichzelf weer bepaald door de technisch-kwantitatieve data in de achtereenvolgende stadia van de produktie in vermenigvuldiging met de daarbij behorende waarden van het moment der waardecalculatie.

Een stijging van de waarde van de goederen in de goederenstroom van het maatschappelijk verkeer ontstaat echter ook niet uit het niets. Bij deze in continuele stroom voortgebrachte goederen toch geeft in de dynamiek van het verkeer die waardestijging aan, dat de betekenis, welke de goederen op het moment in kwestie voor de bezitter hebben gestegen is. Het in die continuele stroom verkrijgbare goed heeft ter markt waar straks vervangen moet worden een hogere prijs gekregen en de waarde ervan voor de bezitter is dus overeenkomstig gestegen. De *oorzaak* van de stijging van de prijs, hetzij onttrekking van een deel van het aanbod of vergroting van de vragende koopkracht veroorzaakt dus de waardestijging en is door een inflatieverwekkende kracht ontstaan. Onttrekking van goederen aan de markt is n.m.m. geen typisch verschijnsel voor opgaande conjunctuur. Het past niet in deze beschouwing.

Indien geen algemene *vermeerdering* van de ter markt geconcentreerde koopkracht opgetreden is, welke de verhouding van beschikbaar aanbod en koopkrachtige vraag uit haar bestaande evenwicht licht, kan er in een bepaalde branche verschuiving zijn van een der markten dier bedrijfstak naar een van een andere branche, maar dat is geen inflatie. De waardewijziging bij verschuiving in behoeften of aanbod zijn oninteressant voor het inflatie-

vraagstuk. Er kan dus uit kostenverandering, sui generis, geen inflatie ontstaan. De term kosteninflatie is dus onjuist. Men wil zeggen, dat het doorbreken ener plaatsgehadhebbende kostenstijging (m.a.w. het berekenen van de werkelijke waarde van wat men ter markt aanbiedt en het kennen daarvan bij prijsstelling en winstbepaling) inflatoir werkt. Dat zou, als boven reeds besproken werd naar aanleiding van de M.v.T., hetzelfde zijn als te constateren, dat het wegschenken van gedeelten van de bereikte welvaart een rem voor inflatoire werking zou betekenen.

Desinvesteren - dus het als *verteerbaar inkomen* beschouwen en behandelen - zou dat inflatie-verhinderend kunnen zijn? Immers dat dit het probleem is - mag geconcludeerd worden uit de opvatting, dat het rekenen van de technisch-kwantitatief-vereiste offers naar vervangingswaarde een inflatoir effect zou kunnen hebben. Men kan toch niet anders concluderen dan dat de *vergroting* van de *koopkrachtige vraag* naar goederen zonder adequate vergroting der *goederenmassa* een *inflatoir* gevolg moet hebben. Het te *hoog berekenen* van het *verteerbaar inkomen* (ter markt gaande koopkracht aftappen uit de kapitaal-vermogens-kringloop) en dienovereenkomstig consumptief spenderen of expansief investeren heeft geen ander gevolg dan dat hetwelk „girale of chartale koopkracht-creatie uit het niet" heeft. Het is *niet* het feit, dat de waarde gestegen blijkt te zijn, dat inflatie verwekt, maar het feit, dat de waarde deed stijgen is inflatie-verwekkend of versterkend. Het vasthouden van de lagere oude waarde in de calculatie leidt hetzij tot lagere aanbiedingsprijs hetzij tot een hoger calculeren van de winst als voor vertering of voor expanderende investering beschikbaar inkomen. Dat inkomen kan alleen voor die doeleinden worden verbruikt, indien girale of chartale geldschepping het ontstane gat in de kringloop aanvult. Het aldus *calculeren* naar de *traditionele methoden* en het tevens intact houden van de kringloop in het bedrijf - en na alle bedrijfshuishoudingen in de maatschappij - verzwaart dus het *inflatoir element of inflatoire tendentie in de conjunctuuropgang*. Dit is hetzelfde waartoe ik in 1931 concludeerde. Bedoelt men nu met kosteninflatie het - om politieke redenen niet geliefde - woord looninflatie, dan mag men ook niet te lichtvaardig spelen met het populaire beeld van een *spiraal van loonverhoging-prijsverhoging*. Immers waar ligt het beginpunt van die in spiraal-vorm optredende kracht? Daar als regel de werkgevers de werknemers de loonsverhoging niet achterna dragen, een actie tot loonsverhoging om een aanleiding vraagt, is er goede reden om er aan te twijfelen of de veelvuldig gebruikte benaming het wezen der zaak wel aangeeft. Zolang nominale lonen en salarissen - pas na actie - worden verhoogd, omdat door stijging van de kosten van levensonderhoud het *reële inkomen* uit arbeid gedaald is, kan het herstel van het evenwicht tussen aanbod van goederen voor massaal verbruik (vallende onder de kosten van levensonderhoud) en koopkracht der verbruikers geen inflatie ontstaan, tenzij men het voorkomen daarvan alleen afleidt uit een zeer beperkte vergelijking van de geldcirculatie.

Waar en wanneer de vermindering van besteedbare koopkracht van de producenten van lagere arbeid in techniek en administratie niet heeft geleid tot een inkrimping van de afzet, zal de combinatie van conjunctuurmatig gestegen prijzen en gelijkblijvende arbeidskosten tot een verhoging van winst geleid hebben. Er is dus een verschuiving van het reële arbeidsinkomen naar het ondernemende inkomen; een winstverhoging doordien de vervangingswaarde van de ter markt opgenomen arbeid voor de producent juist voor de daling van het reële loon lager ligt dan de vervangingskosten van de arbeid in de familiehuishouding. Indien de omstandigheden

op de afzetmarkt het hem toelaten, zal de leider van de onderneming pogen om in aanpassing van het nominale loon (na strijd of overleg) aanleiding tot prijsverhoging te vinden en aldus de verhoging van de winst (welke in eerste aanleg door de loon-naijling ontstond) te perpetualiseren. Dit spel kan lang doorgaan. In al deze gevallen wordt in de spiraal-vergelijking het symptomatisch verband als causaal verband gepresenteerd. Voorzoverre het calculeren met de nominale vervangingswaarde van de arbeid in stede van met de reële inflatoir werkte, is dit een soortgelijk verschijnsel als het inflatoir-effect van het calculeren met traditionele kostprijs met dit grote verschil echter dat de loon-naijling geen schijnwinst maar een reële winst doet ontstaan. Het aanwenden van de winst uit loon-naijling in de expansie van de onderneming leidt, evenals het expansief investeren van schijnwinsten tot een overtolligheid van beschikbare produktiecapaciteit, welke - evenals het effect van expansie uit geldschepping - gedurende de periode van conjunctuuropgang gecamoufleerd blijft. Een op verwachte welvaartsverhoging vooruitgrijpende (speculatieve) [19]) loonsverhoging kan voor zover de speculatie te hoog gegrepen heeft en zij niet leidt tot uitschakeling van grensbedrijven een inflatoir effect hebben. [20])

[19]) Uitdrukking van Prof. Dr. M. Brieuer Tagung Gewerkoch für soziale Reform 1927.

[20]) Om der ruimte wil, ga ik er niet op in, dat de fiscale wet met *vervroegde afschrijving* en *investering-aftrek* maatregelen treft die wel passen in de opvatting, dat het traditioneel calculeren de conjunctuur aggraveert, niet in hare gedachte, dat dit de hausse zou temperen. Van mijn standpunt is het de intoxicatie van de sociaal-economische kringloop een antibiotica te dienen; echter op een wijze, waarbij men verzuimde om de mate der intoxicatie vast te stellen en los van die diagnose op willekeurige wijze het antitoxin toe te dienen. In de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft, naar ik mij herinner, vorig of voorvorig jaar, Mr. van Leeuwen opgemerkt, dat het juister ware voortaan het fiscale inkomen op juiste wijze te doen bepalen en de kwantitatief onbepaalbare correctie niet meer toe te passen. Wie meent, dat een verkorting van de afschrijvingstermijn, daar zij de afschrijving verhoogt, hetzelfde effect heeft als een conjunctureel verhoogde afschrijving (wegens gestegen waarde der verbruikte werkeenheden) ziet niet verder dan de resultatenrekening. Hij vergeet het verbroken verband met de kostprijscalculatie en de stimulans tot te vroege vervanging of tot expansie uit de verhoging van liquiditeit. Dat de investeringsaftrek tot expansie leidt alleen omdat men liever nieuwe machines koopt dan belasting betaalt, is evident.